

Thematische duiding dashboard sociale impact corona

Tekst algemene landingspagina

Welkom op de website Dashboard Sociale Impact Corona. Dit dashboard is ontwikkeld door de VNG samen met tal van partners waaronder de ministeries van SZW, VWS, OCW, BZK, JenV, ZonMw en het Verwey-Jonker Instituut.

Doel van het dashboard is om **op een select aantal indicatoren een beeld te geven** van de mogelijke maatschappelijke impact van corona. De gegevens in het dashboard worden periodiek ververs. Waar mogelijk elke twee maanden. Het dashboard biedt hiermee de mogelijkheid om een **'vinger aan de pols'** te houden op een aantal onderwerpen. Daarnaast is het bedoeld om **input te leveren voor verdiepende gesprekken** per thema.

De cijfers zoals die gepresenteerd zijn in het 'Dashboard Sociale Impact Corona' zijn besproken in diverse **duidingssessies** met experts uit gemeenten, verschillende ministeries en landelijke kennisinstellingen op de thema's. Hoe moeten we deze cijfers interpreteren en wat betekent het voor de praktijk? Opvallend was dat de landelijke cijfers veelal overeenkomen met de lokale monitors. Hetzelfde beeld komt naar voren als het gaat om de impact van de Coronacrisis op de thema's van werk & inkomen, mentale weerbaarheid, onderwijs, gedrag en sociale cohesie. Bij het duiden van de cijfers zijn ook resultaten uit andere studies of onderzoeken meegenomen die niet geschikt waren voor het dashboard maar wel verdiepende informatie geven. Dit omdat de cijfers in het dashboard veelal een gemiddeld beeld geven, waardoor mogelijk bepaalde subgroepen van kwetsbare burgers minder goed in beeld komen.

Het dashboard bestaat uit vijf thema's: **1. Werk & Inkomen; 2. Mentale weerbaarheid; 3. Onderwijs; 4. (Nalevings)gedrag en 5. Sociale Cohesie.**

Elk thema heeft een eigen toelichtende duidingspagina. Deze pagina is opgesteld op basis van de bovengenoemde duidingsessies. Daarnaast heeft **elke indicator een eigen uitklapbare toelichting** op de omschrijving van de indicator, en de bron waarvan deze afkomstig is.

Werk en inkomen

De Covid-19 pandemie heeft op dit moment op bepaalde indicatoren in het veld van werk en inkomen een groter effect dan op andere:

Zo is de **netto arbeidsparticipatie** in de laatste maanden van 2020 lager dan in dezelfde maanden in 2019. Het verschil is in percentages uitgedrukt echter klein (in november bijvoorbeeld minder dan 1%-punt). Het aantal **openstaande vacatures** per kwartaal is kleiner dan hetzelfde kwartaal in eerdere jaren. Dit is met name van invloed op mensen die de arbeidsmarkt (willen) betreden. Effecten op de arbeidsmarkt lijken nu wellicht beperkt (vooral jongeren worden getroffen), maar dat komt deels ook door de krapte op de arbeidsmarkt voorafgaand aan de coronacrisis. De disbalans tussen veel vacatures en weinig werkzoekenden is na het eerste kwartaal van 2020 omgeslagen naar een iets ruimere arbeidsmarkt (bron UWV, 2021).

Het aantal **personen met een WW-uitkering** is groter dan in 2019. In alle onderscheiden leeftijdsgroepen is er een stijging. De relatief grootste stijging doet zich voor onder de groep 'tot 27 jaar'. Hoewel qua absolute aantallen nog steeds de kleinste groep in de WW, is de stijging met 82% opvallend. Daarnaast is dit een groep die door het beperkte arbeidsverleden weinig WW-rechten heeft opgebouwd. Dit betekent dat deze personen snel een beroep zullen doen op de bijstand als zij niet tijdig werk vinden. Waar het aantal **personen in de bijstand** in 2019 daalde, stijgt dit aantal in 2020 weer. Ook hier is relatief gezien de stijging het grootst onder de groep jongvolwassenen tot 27 jaar, maar deze stijging is (vooralsnog) beperkt. We hebben hier op dit moment geen verklaring voor. Het is een punt om mee te nemen bij het volgende dashboard. Gezien de ontwikkelingen in de WW valt op termijn wel een relatieve groei van deze leeftijdsgroep te verwachten.

Het aantal **Tozo-uitkeringen** is na mei sterk gedaald. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat er in de eerste regeling geen partnerinkomstoets was. Deze toets is in de tweede regeling toegevoegd. Ook konden meer ondernemingen weer open in de zomer.

Als burgers zes maanden hun zorgverzekeringspremie niet betalen dan worden zij aangemeld voor de **regeling wanbetalers**. Op termijn levert dit een beeld op van financiële problemen. Door de vertraging van zes maanden geeft het wel een vertraagd beeld van de ontwikkelingen.

De cijfers laten nog geen echt verontrustend beeld zien. Hoewel er een stijging is van het aantal werklozen, betreft het een lichte stijging en het aantal faillissementen neemt ook niet sterk toe. Uit de duidingssessie blijkt dat **een aantal deelnemers aan de sessies vreest dat er nog een grote klap gaat komen op dit vlak**. Het gevoel leeft dat er onder de oppervlakte 'veel borrelt' waar officiële registratiecijfers nog geen zicht op geven. De zorgen zijn groter dan waar de cijfers op dit moment aanleiding toe lijken te geven.

Deelnemers aan de sessie vermoeden dat er vraagverlegenheid speelt bij hulp in het algemeen en dus ook bij bijvoorbeeld schulddienstverlening, bijzondere bijstand, et cetera.

Deelnemers aan de duidingssessies maken zich in het bijzonder zorgen om kwetsbare groepen zoals jongvolwassenen en zelfstandigen. Jongvolwassenen hebben vaker een flexibel en tijdelijk contract en er is een sterke stijging voor deze groep met een WW-uitkering. Maar ook over zelfstandigen zijn zorgen. Daarnaast is het belangrijk rekening te houden met al bestaande regionale verschillen op arbeidsmarkt, zo hebben sommige regio's en gemeenten een groter aandeel zelfstandigen dan anderen. Daarbij spelen ook sectorale verschillen tussen regio's een grote rol.

Bij financieel kwetsbaren gaat het waarschijnlijk om heel andere dan de 'traditioneel kwetsbaren' (mensen met langdurig laag inkomen, mensen met problematische schulden). Daar komen nu en later bij: huishoudens waarbij het inkomen in korte tijd met 50-80% is afgenomen. Mensen die niet in aanmerking komen voor de bijstand vanwege de voorwaarden die daaraan worden gesteld. Wat zal dit in de toekomst betekenen voor de gemeenten als hun bijstandspopulatie extreem toeneemt? Tenslotte is het van belang om aandacht te hebben voor kwetsbare groepen zoals mensen met een beperking en hun deelname aan de arbeidsmarkt of mensen met een migratieachtergrond die mogelijk sterker de impact zullen ervaren.

Er heerst het gevoel dat er veel ondernemers zijn die vooral (of alleen) door de steunmaatregelen op de been worden gehouden, en dat ondernemers teren op hun eigen spaargeld. De vraag is hoe lang ondernemers dit vol kunnen houden. Mogelijk dat bedrijven als de steunpakketten ophouden moeten gaan reorganiseren.

Ruim 43.000 mensen hebben vanaf mei 2020 gebruik gemaakt van een voedselpakket van het Rode Kruis. Bij de start van de actie ging het om zo'n 2.000 voedselpakketten per week, de komende weken wordt er opgeschaald naar 6.000 pakketten. Volgens het Rode Kruis is onder meer de vraag van studenten, ondernemers en alleenstaande ouders de laatste tijd toegenomen (bron NOS: 24 februari 2021).

Mentale weerbaarheid

In breder panel-onderzoek naar welbevinden door het RIVM zijn vragen gesteld over hoe mensen hun eigen **welbevinden** ervaren. De eerste meting is een maand na de start van de eerste lockdown, op 17 april 2020 gehouden en de data uit december zijn afkomstig uit de negende meting. De indicatoren geven een wisselend beeld, de eenzaamheid was in april hoger en de meeste leeftijdsgroepen geven hun leven in december een hoger rapportcijfer. Voor psychische gezondheid zijn de verschillen kleiner. Mogelijk heeft zich in de loop van de tijd een vorm van gewenning voorgedaan. In het panel van het RIVM zijn te weinig jongeren (16-24 jaar) vertegenwoordigd om een uitsplitsing te kunnen maken. Vanuit verschillende andere bronnen zijn er wel signalen dat vooral jongeren zich eenzamer voelen dan voor de coronacrisis (I&O research 19-11-20). Daarnaast zijn jongeren in de leeftijd 8 tot 18 jaar ook angstiger en somberder (Amsterdam UMC 18-10-20). Deze informatie komt nog van voor de tweede lockdown periode. De verwachting is dat eenzaamheid onder jongeren door de verscherpte maatregelen alleen maar is toegenomen sindsdien.

De situatie van jeugdigen vraagt extra aandacht. In de voorbereiding van de tweede editie van het dashboard zal er daarom extra aandacht worden gegeven aan de situatie van jeugdigen onder andere door kennis en informatie van betrokkenen en experts verder bij elkaar te brengen.

Wat betreft het psychisch en lichamelijk welbevinden zien we dat er niet meer suïcides hebben plaatsgevonden in de periode maart-december ten opzichte van 2019, maar dat er in de loop van 2020 een stijgend beroep gedaan is op nummer 113, de preventielijn voor zelfdoding. Een vergelijkbare ontwikkeling zien we in het gebruik van de jeugdhulp, ondanks een toename van de contacten met de Kindertelefoon zien we in de eerste helft van 2020 geen stijging in de instroom bij de jeugdhulp. Landelijke cijfers zijn over de tweede helft van 2020 komen 30 april beschikbaar. De cijfers over de jeugdzorg worden op jaarniveau met elkaar vergeleken omdat er sterke fluctuaties zijn met meer en minder meldingen gedurende het jaar.

Parallel zien we dat de uitstroom ook lager blijft wat erop duidt dat gezinnen of kinderen langer in hulpverleningstrajecten blijven. Deze cijfers kunnen verschillende dingen betekenen: Een lagere instroom kan betekenen dat er minder behoefte is aan jeugdhulp. Maar het kan ook betekenen dat mensen schroom voelen om hulp te vragen, bijvoorbeeld omdat zij denken dat de zorg al overbelast is of uit angst het coronavirus op te lopen. Een lagere uitstroom kan erop duiden dat hulpverleners casussen langer bij zich houden. Dit zou kunnen voortkomen uit het moeilijker behalen van doelen in de hulpverlening (door regels rond afstand houden). Ook zou de onzekerheid van de toekomst mee kunnen spelen en de

mogelijke invloed daarvan op cliënten waardoor hulpverleners terughoudend zijn in het afsluiten van dossiers.

Richting het einde van 2020 is het aantal aanvragen voor jeugdhulp weer wat aan het toenemen. Een aantal gemeenten meldt dit en ook sommige jeugdhulpaanbieders, bijvoorbeeld de jeugd ggz, signaleren een toename van jeugdigen met (ernstige) problemen. Sommige gemeenten signaleren dat dit 'herstel' van jeugdhulpaanvragen in wijken met een hoge Sociaaleconomische status (Ses) sneller gaat dan in wijken met een lage Ses. Hier kunnen meerdere mogelijke oorzaken aan ten grondslag liggen: Een aanname is dat in wijken met een lage Ses de 'vindplaats' van kinderen die hulp nodig hebben vaker de school is. In wijken met een hoge Ses zijn het vaker de ouders zelf die een aanvraag doen. Sluiting van scholen en onderwijs op afstand zou hiermee dan negatiever doorwerken op groepen met een lage Ses. De gemeenten **verwachten een (grote) toename te zien in aanvragen voor jeugdhulp als een gevolg van de tweede lockdown**, maar deze cijfers zijn nog niet beschikbaar.

Over de vraag of er meer of minder kindermishandeling en huiselijk geweld is bestaat nog veel onduidelijkheid. **Beschikbare registratiecijfers laten dit echter niet zien, sommige onderzoeken geven wel zorgelijke signalen.** Deze vraag wordt nader onderzocht door experts.

Politicijfers laten zien dat het aantal meldingen van overlast (totaal), meldingen van personen met verward gedrag en meldingen van daklozen en zwervers in 2020 hoger is dan in 2019. Dit kan twee dingen betekenen, of er zijn meer personen die verward gedrag vertonen, of er zijn meer mensen die (vanuit huis) overlastgevend (verward) gedrag zien en dit melden. Het feit dat veel meer mensen thuis werken kan daaraan bijdragen.

De gemiddelde **wachttijd voor geestelijke gezondheidszorg** overschrijdt bij meerdere hoofddiagnosegroepen de norm voor de maximaal aanvaardbare wachttijd. Corona kan van invloed zijn op de vraag naar ggz. Door onzekerheid over de toekomst, zorgen over de eigen baan en/of bedrijf, de angst om zelf ziek te worden, enzovoorts. Corona kan ook van invloed zijn op de beschikbaarheid van personeel van de ggz zelf, waardoor wachtlijsten kunnen oplopen. (Door ziekteverzuim maar ook door personeel dat thuis moet blijven in afwachting van testresultaten). Of corona invloed heeft op de wachtlijsten en zo ja, welke invloed dit is, is lastig vast te stellen.

De daling van het **aantal verwijzingen van huisartsen naar GGZ** kan verschillende dingen betekenen. Verwijzingen kunnen dalen omdat mensen minder snel naar de huisarts gaan omdat zij bang zijn daar besmet te raken, of omdat men de zorg niet verder wil belasten. Het zou ook kunnen betekenen dat corona en de daaruit voortkomende maatregelen op veel mensen geen (negatief) psychisch effect heeft.

Onderwijs

Het thema onderwijs bevat gegevens over lesuitval, schoolsluitingen, gemiddelde leergroei, en het tekort aan stageplaatsen.

Cijfers over **lesuitval** zijn gebaseerd op onderzoek van Oberon op basis van een steekproef onder scholen, uitgesplitst naar verschillende vormen van onderwijs. Van de verschillende onderwijsvormen is de lesuitval bij het (speciaal) voortgezet onderwijs het hoogst. Dit betreffen cijfers voor de tweede lockdown.

De **gemiddelde leergroei** komt voort uit een onderzoek onder basisscholen door het CITO op basis van twee metingen tijdens het schooljaar 2019 - 2020 (de midden- en de eindtoets). De eerste schoolsluiting (maart 2020) vond plaats tussen deze twee metingen. De gemiddelde leergroei in dat schooljaar loopt duidelijk achter voor groep 4 tot en met 7 voor spelling, rekenen, en begrijpend lezen dan in het schooljaar daarvoor. Deze cijfers zijn van voor de tweede lockdown, men kan veronderstellen dat de achterstand in leergroei medio februari nog verder is opgelopen. De vraag is in hoeverre en op welke wijze deze achterstand in leergroei is in te lopen, zonder de leerlingen te demotiveren die in de coronacrisis toch thuis hun schoolwerk hebben gedaan. Verder zijn dit gemiddelden. Het is waarschijnlijk dat de impact van corona voor kinderen verschilt, afhankelijk van hun achtergrond. Bij het volgende dashboard kan mogelijk meer inzicht worden gegeven over wat het effect is van het niet volledig les hebben voor de ontwikkeling van kinderen in het algemeen en voor specifieke groepen kwetsbare leerlingen. Bovendien zal dan ook duidelijk zijn wat de effecten zijn geweest van de tweede scholingsluiting. Uit de gesprekken met deelnemers aan de duidingsessies blijkt dat zij zich naast leerachterstanden ook zorgen maken om de socialemotionele ontwikkelingen van kinderen en jongeren.

De invloed van corona op het bedrijfsleven werkt door in het aantal beschikbare stageplaatsen. (Denk aan het sluiten van de horeca of het thuiswerken van personeel). Stageplaatsen zijn nodig voor studenten om hun studie af te kunnen ronden. Een **tekort aan stageplaatsen** kan een belemmerende invloed hebben op de onderwijsloopbaan en op de aansluiting op de arbeidsmarkt. Van de verschillende segmenten is het tekort aan stageplaatsen het grootst in de zorg.

(Nalevings)gedrag

Om een beeld te geven van het **naleven van de gedragsvoorschriften** van de Rijksoverheid, wordt gebruik gemaakt van een viertal stellingen uit panelonderzoeken van het RIVM. Een ruime meerderheid houdt zich aan de gedragscodes zoals het maximaal aantal bezoekers (80%), voldoende afstand houden (68%) en het dragen van een mondkapje (96%) Het lukt ouderen iets beter dan jongeren om voldoende afstand te houden. Bij het thuisblijven bij verkoudheidsklachten is het echter andersom. Burgers houden zich iets minder goed aan de gedragsregels in de tweede lockdown periode (peildatum 30 december) dan in de eerste periode (17 april).

Hoewel de meerderheid aangeeft zich aan de gedragsregels te houden, blijkt het in de praktijk toch lastig te zijn. Het gehele jaar door zijn er flink wat **waarschuwingen gegeven en bekeuringen uitgeschreven**. Hierin zijn grote verschillen zichtbaar, zowel tussen leeftijdsgroepen als per maand. In totaal zijn er 34.390 waarschuwingen gegeven tussen maart en december 2020, waarvan 70% aan jongeren onder de 22 jaar. De meeste uitgeschreven bekeuringen betreffen het niet dragen van een mondkapje in het openbaar vervoer. De verdeling over tijd hangt mede samen met per wanneer maatregelen werden ingevoerd en veranderingen in handhaafgedrag.

Sinds 25 januari 2021 is de avondklok van kracht. De cijfers van het aantal uitgeschreven bekeuringen zijn niet in het dashboard opgenomen. De reden hiervoor is dat de avondklok naar verwachting slechts voor een beperkte periode zal gelden: de mogelijkheid om de gegevens door de tijd heen te vergelijken is derhalve beperkt. De Politie geeft aan dat in de periode 23 januari tot 15 februari ruim 32.000 bekeuringen zijn uitgeschreven voor overtreding van de avondklok. Dit betreft zowel politie als andere instanties voor zover bekend op 15 februari. Er kan namelijk sprake zijn van een na-ijleffect door registraties die later in de systemen verwerkt zijn.

Sociale cohesie

De maatregelen die zijn getroffen om de verspreiding van het Coronavirus te belemmeren grijpen in op het dagelijkse leven. Dit kan leiden tot sociale spanningen in buurten of wijken. Maar ook het feit dat meer mensen thuis zijn kan leiden tot spanningen tussen burens. Het thema sociale cohesie en het gesprek welke indicatoren hier het best zicht op geven zijn nog volop in ontwikkeling. Zowel binnen dit dashboard als in andere trajecten. Het streven is om dit thema in de volgende editie van het dashboard in aangepaste vorm, met zo mogelijk aanvullende indicatoren, weer te geven.

Uit de cijfers rond **spanningen in de wijk, sociale veiligheid en vermogensdelicten** blijkt dat het aantal burenruzies is gestegen. Ook het aantal meldingen van overlast door alcohol of drugs is gestegen. Beiden kunnen voortkomen doordat mensen vaker thuis zijn, waardoor zij meer last ervaren van anderen. **Wat betreft veiligheid en criminaliteit zien we positieve effecten wat betreft het afnemen van tal van 'high impact crimes'** (woninginbraak, overvallen, zakkenrollerij). Daarentegen is er een **stijging van online misdrijven** (bijvoorbeeld Whatsapp-fraude, oplichting via Marktplaats, phishing).

Het aantal **meldingen van huiselijk geweld** is gedaald ten opzichte van 2019. Dit betekent niet dat huiselijk geweld ook minder voorkomt. Tijdens de duidingssessies maakt men zich over dit onderwerp wel zorgen dat er minder gemeld wordt, omdat het ook kan betekenen dat huiselijk geweld het minder zichtbaar is tijdens de lockdown. In landen om ons heen zijn er signalen dat huiselijk geweld zou toenemen. Ook vermoeden deelnemers dat er meer stress en meer ruzie kan ontstaan doordat mensen elkaar niet kunnen ontlopen. Anderzijds zou het kunnen dat 'daders' het lastiger vinden om geweld te plegen als er mensen in de buurt zijn (het hele gezin, de burens). Ook kan het zijn dat bepaalde stressfactoren juist wegvallen. Bijvoorbeeld minder hulpverleners, minder verplichtingen zoals kinderen naar school brengen en andere (sociale) verplichtingen. Ook kan het zijn dat gezinnen waar al huiselijk geweld speelt/speelde, gedwongen zijn om zelf oplossingen te zoeken en hier in redelijke mate succesvol in zijn. **Dit thema vraagt aandacht en wordt nader onderzocht door experts.**

Het vertrouwen in de overheid is sterk toegenomen tijdens de eerste lockdown periode. Het vertrouwen neemt de laatste periode echter wel weer af, maar is nog steeds hoger dan voor de Coronacrisis. Tegelijkertijd zijn er gedurende de crisis wel grote schommelingen, ook bij verschillende groepen.

Sociale mediaberichten kunnen gebruikt worden voor het meten van sociale spanningen en onrust in de samenleving. Het CBS heeft met het WODC de kennis uit eerdere onderzoeken bij elkaar gebracht en uitgebreid tot een experimenteel instrument in de vorm van een **sociale spanningenindicator**. Deze indicator is berekend door het percentage berichten in openbaar beschikbare (sociale) media berichten te bepalen, dat woorden bevat die te maken hebben met sociale spanning, basisemoties en justitie- en veiligheidsonderwerpen. Zo is te volgen hoe de indicator toe- en afneemt op dagen van verhoogde sociale spanning. Deze meet de stemming op sociale media door te tellen hoeveel positief en negatief geladen termen worden gebruikt. Duidelijk zichtbaar is de curve naar de rellen die uitbraken na de aankondiging van de avondklok.